

ГОДИНА

5
1868**ВОЈИН**

БРОЈ

14
10. Маја.**ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.**

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Бојни редови од Лера (наставак).

Бојни редови.

Од Лера.

(Наставак.)

Она се зове још и перпендикуларна, чиме се не казује проста фраза, већ особито вредан значај свезе међу појединим одељењима у дубину. У прошла времена стављали су чак и целе дивизије у једну линију, а за овима располагали војску из других дивизија, за непосредно њихово помагање. Такав распоред војске отежава управљање њоме, а не одговара довољно услову, који тражи да одељења бојнога реда стоје у што тешкој међу собној свези у наравственоме одношају. Где нема наравствене свезе, там не ће бити ни материјалне; овде није толико важна већа или мања даљина одељења једног од другог, колико унутрашња жеља помоћи другу у критичном тренуту, а ова мора да је међ батаљонима једног истог пука, или међу пуковима једне исте дивизије јача и силнија, него међу батаљонима разних пукова или међу пуковима разних дивизија. Да би уклонили тај суштанствени недостатак, Французи под Бунапартом у више прилика

(код Нове, Аустерлица, Йене, Фридланда и т. д.) располагаху за бој сваку дивизију у две линије. У почетку похода 1806 год. Наполеон је писао Маршалу Султу (29 Септембра 1806 год.) „Нека вам је ово као стално правило, да у свима вашим бојним стројевима, ако би ваљало да ови буду изъ две или три линије, једна иста дивизија гради десно крило две или три линије. Под Аустерлицом видели сте сву корист такога строја....“ (Vial. II. 312) Да би се што већа и што тешња паравствена свеза (у колико то може зависити од једнога или другог начина постројења за бој) добила међу одељењима бојнога реда, то Наполеоново правило не треба применити само на постројење пукова једне исте дивизије, већ и на постројење батаљона једног пука, као што је то сада код Руса и као што је било под Петром Великим у битци код Пултаве.

При стројењу за бој веће војске: целих армија, корпуса, у резерве долазе сва три рода војске. При распореду за бој дивизија, бригада пешачких и коњичких, у резерве долази, у извесном размеру, пешадија са пешачком артиљеријом, или коњица са коњичком артиљеријом.

Обично веле, да ваља за резерву узимати најбољу војску. „Држати **најбољу** војску у резерви, изводити у бој само део, који ће сразмеран бити противљењу, коме ваља да одоле, а држати све друго у резерви спремно за помагање и смењивање, то је — као што вели Соканкур у битци код Заџе — основно правило, које трпи мало изузетака. Тога се држаше Римљани, тако рађаше Фридрих, Наполеон....“ Ако помислимо само, да ништа не дејствује

Тако силно на наравствену страну војскину, колико изненадности, које резерве морају отклањати, онда се то правило мора узети као потпуно рационално. Њега се држаху Римљани стављајући у резерву (трећа линија Легијона) 600 тријара (десет шакипула, сваки из 60 људи)*) заслужних војника, прекаљених у ратовима. Тога се држаше Фридрих, узимајући у резерву своју страшну коњицу; то је увидео и Наполеон, стављајући у резерву своју гарду (њено чврсто држање код Ватерлоа); то је употребио и Петар Велики: под Нарвом необична храброст и сталност преображенскога пука око чувања моста спасоше скоро половину руске војске. Али у војној историји има и таквих прилика, где велике војводе, познавајући дубоко срце човечије, знајући особито утицај, који има на њ први успех свакога рада особито у боју, по који пут почињали су бој најбољима војскама, особито онда, кад је у самоме почетку ваљало разрешити један од тешких задатака, као што је н. пр. радио Петар Велики при јуришу на Нотенбург (1702). Из свега овога види се да теорија има право казати, да **би ваљало** (теорија може само желити, тежити за најбољим, али у пракци све се ради, како се може) и почети и завршити бој најбољима војскама.

Војна одељења. Један од казаних већ бојних услова, коме ваља да одговори сваки бојни ред,

*) Кетати је приметио овде, да и не гледећи на увеличање легијона по који пут (обично 3000 људи: 1200 хастата 10 шакипула у првој линији, у свакоме 120 људи, 1200 тријара у истој таквом поретку у другој и 600 тријара у трећој) број тријара остао је увек сталан, а тиме се хтело да каже да не број, већ наравствена каквоћа успећу води. Из тога се већ види велика основна идеја, да у рату све зависи од наравствене снаге.

іест независност одељења іедног од другога, а у исто време најтешња међусобна свеза, како у материјалном, тако и у наравственом одношају. С места се опажа, да та два услова противрече іедан другом. Независност тражи слободна, широка размештања њихова, она хоће испрекидана боіна реда; идеја пак о што бољоі међусобноі свези достиже се најлакше тесним густим њиховим размештаіем, не испрекиданим боіним редом. Али последњи строі вежући тако чврсто одељења боінога реда, и градећи од њих тако рећи іедну изливену гомилу, уништава гинкост и лакоћу боінога реда, а то двоіе има велика значаја у тактици. Све то доводи нас, да морамо усвоіити слободу и размештаі одељења у боіном реду, да треба да примимо испрекидани боіни ред. А сад долази питање: „Како би се уклонила природна следства, коіа шкоде гинкості и лакості, кад би са већим масама посла имали, и како би н. пр. могли дати маси од 50 батаљона исте гинкості и лакості, коіе іедан батаљон имати може? На то питање не ће се моћи баш потпуно одговорити, али близу правога одговора доћи нїіе не могуће. За то довољно ће бити, целу масу поделити на одвоіене батаљоне, али томе делењу, тоі независности ваља поставити разумне границе, како не би, и ако су поцепана на мања одељења, на независне іединице, већа тактична тела никако престала градити іедноцело, како у материјалном, тако и у наравственом одношају. У материјалном одношају то се достиже таквим удаљењем одељења іедног од другог (растојања и одстојања), како она не би изгубила међусобна помагања ни ватреним ни

хладним оружјем; у наравственом — таквим изображавањем војске и њених старешина, да у случају опасности једном одељењу ближња, и не чекајући наређења, инстинктивно у помоћ му иду, то је: да у њих има још и из срца свезе поред које тек и може бити потпуна успеха у хладном оружју. Ако нема наравствене свезе не ће бити ни материјалне, а онда и одељење, поцепано на мање делове не ће представљати никакве целине, па дакле ће га моћи непријатељ појединце побити.

Потпуно у таквоме духу разрешила је дубока тактика питање о постројавању бојнога реда. Она допушта одвојени размештај не само батаљона, већ и чета. Линијска пак тактика дозволила је са свим противно решење тога питања. Као непокретна, она беше трома и није се смела раскидати. У опште у свима тромим тактикама, у свима стројевима, која личише на Фалангу (грчка Фаланга, бојни ред код Швајцараца, Тилијев и Валенштајнов, бојни ред у време Фридриха Великог), свеза у хладном оружју могла да се одржи једино густим неискрекиданим размештајем. У свима покретним тактикама, у свима бојним редовима, који се ближе леђиону (бригаде Густавове, данашњи бојни ред) свезе у хладном оружју беше и при искрекиданом бојном реду, али увек поред поменутих услова.

Што се тиче стројне форме, то по околности може да их буде безбројно. Никакве правилности, никакве једноликости не може да буде, особито при постројавању знатнијих маса, с тога, што услови за сва одељења не могу да буду једнака. Онда баш, кад један батаљон има да ради на от-

кривеном земљишту и да буде готов одбити коњичке нападе, другоме се деси да може на откривеном земљишту стојати под јаком ватром непријатељском, трећи ваља да заузме село, четврти треба да је за каквом преградом, која је приступна само местимиче итд. На кратко, ту може да буде бескрајно разноликих услова, па дакле баш и морају разне стројеве узимати поједини делови бојнога одељења.

Сад нам остаје још да видимо, како би се та начела, као основ свакога бојног реда, могла да примене на постројавање за бој како сваког рода војске за се, тако и свију њих скупа, а то све под разнима условима, који окружавају бој.

I.

АРТИЉЕРИЈСКИ БОЈНИ РЕД.

Да почнемо са артиљеријом, као наизависниим родом војске, као скоро помоћним. Сви топови што их има деле се на бојне и резерву. Као што смо већ на једном месту напоменули, артиљерији није нужна тако јака резерва, као другим родовима војске, једно с тога, што је код ње бој окружен малим бројем случајности и не губи тако лако реда свога; а друго због тога, што непосредна чувања хладним оружјем добија од заклоњених ал' ближњих одељења пешадије и коњице, а подржавање ватром — од суседних батерија. И овде је задатак резерве да смењује оне батерије, које су дошле у наред или метке истрошиле а и да дејствује са другима војскама, које резерву граде. Величина резерве мења се по околностима. Резервне батерије ваља да се одликују хитроћом. Најбоља је сасређена стројна вор-

ма — свака батерија у дивизијонској колони из средине. *)

Војне батерије бирају пред бојном пешадијом и коњицом најгодније положаје. Пешадија или коњица располажу се на боковима за прикривање њихово. Батерије се стављају, по могућности, у таквој даљини једна од друге, како би међу њима било што тешње свезе у ватри, у толико, како би на најгоднијој тачци пред положајем могуће било сасредити највећи број метака. То се достиже, кад батерије узимају положаја једна од друге на картечној даљини (500 кор.). У периоди линијске тактике због несавршене техничне артиљерије (картеч је се узимао од оловних ђулади и имао највеће даљине 80 кор.) да би се простор пред положајем што боље бранио, друкчије се радило, т. ј. топови се растурали по фронту бојнога реда. Таквом разбацаном артиљеријом тешко је било управљати у боју, а врло је мучно било сасредити за најкраће време најсилнију ватру на ма којој тачци пред положајем. Па с тога није ни могуће било на једној тачци скупити неколико батерија. Осим тешкога упра-

*) По који пут, особито код велике војске, за време боја образује се особита артиљеријска резерва, где долази по једна батерија из сваке артиљеријске бригаде, како пешачке тако и коњичке. То се ради за то, да би нам могуће било скупити за најкраће време што већи број оруђа на ма којој тачци. Артиљеријске резерве први пут се појавише под Наполеоном после битке код Фридланда (1807). На ту га мисао доведе успешно дејство ђенерала Сенармона. Корист артиљеријске резерве не остаде неоправдана. Тако н. пр. под Ваграмом (1809) Аустријанци имадоше исто толико артиљерије колико и Французи, али нигде не могоше скупити толики број оруђа, као што то Наполеон учини, кад при свршетку уведе у бој батерију од 100 топова.

вљања такве расуте батерије, доста раскидају распоред и других војска (иза артиљерије не ваља војску стављати, као и у опште што не треба у једном истом правцу давати неколико бежега непријатељским метцима), руши се свеза у хладноме оружју, стешњава се кретање и дејство других војска, које тиме губе много способности за самостално дејство и и изгледају као да нарочито имају артиљерију чувати. Наводећи користи и некористи разних начина распоређивања артиљерије за бој, никако се не одричемо ни скупљања неколиких батерија на једној тачци, нити расута размештаја њихова. По околностима један или други начин може потпуно добро да послужи. Тако први може да се употреби при извесним земљишним условима (ако за сваку одвојену батерију нема удесна положаја, већ има једног општег за неколико батерија), даље при крају боја особито у случају успеха: ту готово све што се употреби, добро је). Исто тако и расути распоред артиљерије може да зависи од земљишта, као н. пр. ако се артиљерија распореди за брањење села, шуме, ако на боковима њиховим нема згодна положаја већ на улазима, ваља по два оруђа поставити.

Положај, згодан за артиљерију, ваља да одговори овима условима: 1) **да брише простор пред положајем**, т. е. земљиште ваља да је откривено, равно, испресецано преградама, способно задржати непријатеља под нашом ватром; особито јошт ако га натерује да дефиљује, да се креће уским фронтом и у густоме реду, али ако нема никаквих заклона за непријатељску војску од наших метака. Особито је добро, ако земљиште пред положајем има нагиба

према непријатељу (од прилике 2^о) и ако је површина тврда. Последњи услов особито помаже рикошетовању метака у опште, а друго то још увећава, јер се тако може непријатељу шкодити на неколико тачака у истоме правцу. 2) Да има довољно заклона како за топове, да би непријатељ, ако је могуће, само уста им видео, тако и за послугу, 3) да јој је слободан пут за одступање.

При распоређивању артиљерије за бој на ово се мора мотрити: 1) никад је тако не ваља поставити, да је непријатељ може уздуж тући, а по могућности ни косом ватром. 2) У век је ваља заклонити. Од себе се разуме, да ако пред батеријом или на крилима њеним има неприступна земљишта, то јој никаква потпора не ће нужна бити, ако јој само непријатељски стрелци не би досађивали: иначе и њу ваља стрелцима заклонити; помоћи у хладноме оружју у таквом случају не ће тражити. 3) Поставити је тако, како, помажући другим војскама, не би их у исто доба стешњавала, т. ј. ваља оставити, по могућности, откривене међупросторе. Последњем услову тешко се могаше да одговори при скупном стројењу војске за бој до конца 18-ог века, а сада, благодарећи необичноме развићу гинкости и лакости код свију родова војске, то већ није никаква тешкоћа.

II.

ПЕШАЧКИ БОИНИ РЕД.

Најбоље ћемо се упознати са унутрашњим значајем, са идејом бојнога реда и гинкошћу норма, које би он могао при врло променљивим околностима да

узме, ако решимо што већи број задатака у разним околностима.

Задатак 1-ви. Пешачка дивизија из 13 батаљона и 24 топа од пешачке артиљерије приближивши се у путу шуми, добије од изасланог коњичког одреда глас, да је се овај срео са доста великом непријатељском силом. Одред тај прими налог, да брани положај у шуми до доласка друге војске, па ма шта га стало. Тад баш кад је се тај налог издао непријатељ је био далеко око 25 минута од шуме.

Решење. Стрељачки батаљон са олучном батеријом заузме шуму. Сва друга пак војска чекајући разјашњење околности, узме резервни ред за шумом.

Нека непријатељ покаже намеру, да хоће десно крило да обиђе. Тада ће најближи од резервних пукова са дивизијом лаке батерије добити налог, да томе обилажењу против стане. Он ће поћи дакле у десно, и наградиће десну половину бојнога реда, а према стрељачком батаљону постројиће степен натраг.

Распоред тога пука са лаком артиљеријом више је **пасивно** средство. Место тога могло би се **активно** радити, т. ј. покренути тај пук на десно и њиме напасти ону војску, која је наумила да нас обиђе. Сравнијући сва могућа активна и пасивна средства, у **теорији**, морамо претпоставити прва из тога узрока, што много уздижу наравствену снагу. И само би онда пасивно радили, кад би у напред знали, да је непријатељ много јачи од нас.

Непријатељ продужава своје ширење у лево, с циљу да обиђе десно крило нашега пука. У исто време он снажно нападне шуму а да му се прилика

да обиђе наше лево крило. Обилажење то ми онда тек приметимо, кад је непријатељ далеко од нас 20 минута. У исто време покажу се и наша поткрепљења. Због тога би се сад она заостала још три пука овако од прилике распоредила. Један би отишао са дивиз. батеријом на десно крило онога првог изаслатога пука и начинио би према њему степен у натраг, један би заузео заједно са стрељачким батаљоном шуму, а онај последњи са батеријском батеријом — стао би на левоме крилу, за заклањање одступања. Цела дивизија узима сада једну линију без резерве, на шта је принуђава непријатељ, који као јачи напада на нас са више страна. Али такав растегнути строј биће потпуно законит, јер нам резерве долазе.

До доласка подкрепљења бројна превага била је на непријатељевој страни. Претпоставимо сада да се доласком дивизије силе изравнале. Ако б у бројноме одношају силе и биле равне, опет ми са правом можемо да рачунамо да смо јачи, јер су наше силе сасређене а непријатељске растурене. У таквој прилици ми можемо прећи од одбране у наступање, управивши главни напад против непријатељска центрама, као најслабије тачке сваког растегнутог распореда. Поред тога што је та тачка најслабија, још је и најважнија (стратигијски кључ положаја), с тога, што би ово била повратница непријатељска распореда. Имајући у виду, да је изненадност најбољи начин за спремање напада, ваља ту нову дивизију ставити за шумом у резервни ред, за тим је од једанпут покренути нешто кроз шуму а нешто са стране и напасти непријатеља.

Да би осигурали успех нашег против напада на непријатељев центрум, и да би заклонили крила оних војска, што нападају, ваља у исто време обојим крилима предузети два привидна напада. Од себе се разума, да војска, коју заклањају оне што нападају, ваља да узме резервни ред и да за овима иде, или да се распореди за шумом, која опет ваља да се јако заузме за случај, ако напад не испадне добро за руком.

У случају успеха против напада, гоњење разбијенога непријатеља ваља да се остави коњици, она треба да нападне крила непријатељева и да их свако за се разбије. Ми не ћемо даље продужавати наше претпоставке, с тога, што су и ове досадашње довољне, да би показале, у колико се бојни ред мора мењати по околностима. За потпуно разишњење тога питања, да узмемо неколико таквих околности, које ће нас принудити, да узмемо бојне редове, који ће се јако разликовати један од другог. Али пре свега, да кажемо неколико речи о тако названом **противном реду**, или још боље: о слободном размештају одељења у бојноме реду, независно од њихових нумера. Н. пр. на десном крилу 3-ћи пук, до њега у лево 1-ви затим 4-ти па 1-ви и т. д.

При постројавању бојнога реда, први је услов: да се што пре за бој спремимо. Томе услови најбоље ће се моћи одговорити, ако се одељења са свим слободно размештају, без призрења на њихове нумере: иначе би се морало доста времена губити, а ово је врло скуп елеменат у рату, па се с тога и несме трошити на голе формалности. Зар није све

једно, који је цук на десноме крилу, 1-ви или IV-ти, само ако непријатеља разбијемо; али да би се то постигло, ваља независност од нумера, као и потпуна слобода у избору форма по околностима, увести у правила како би се и војска и њене старешине томе приучиле, накратко: ваља да се они још у мирно доба на то навикну. Колико јако дејствује на војску навика, најбољи доказ биће нам ова епизода из битке код Нервидена (1793). 2-ги батаљон по изласку из села, построји се на десноме крилу 1-вога. Тај ненавикнут положај постаде тако несносан људима, да је 2-и батаљон под јаком артиљерском ватром прошао иза 1-вог и стао на левом његовом крилу. Фридрих Велики много је полагао на утицај навике. Он је говорио између осталог врло често, да: „у сваком случају боље је узети стројну форму, на коју је научена војска, него другу макар и бољу, али слабо ил скоро са свим војсци непознату“. Да се случајно Шверинова војска под Прагом (1757) не бораше у противноме ненавикнутоме реду, овај би морао променити, фронт реда помоћу контр-марша, а тиме би много времена изгубио. Истина, да губитак у времену овде не би имао штетних следстава, па и само престојавање близу непријатеља не би онамо било, јер Фридрих против себе имађаше трому војску, па још заривену у јакима положајима.

Из свега тога излази, да војска не треба да се ограничи на какав у напред узет ред, већ на против ваља на сваки да се навикава.

Задачи 2-ги и 3-ћи. Узмимо, да је одељење вишенаведенога склопа у нормалном бојном реду,

кои правила прописују. Узмимо сад даље, да се у 2-гом задатку непријатељ наводи на даљини пушчаних метака и да има доста артиљерије, а у 3-ћем да је главна његова сила у коњици, сви остали услови да су једнаки. Сад да видимо, у какве ворме мора да пређе првобитан бојни ред у оба случаја.

Решење 2-га задатка. Овде ваља узети таква строја, у коме би људи најмање трпили од непријатељске ватре. С тога четне колоне, на онима местима, где нема заклона, разврћу се и размичу врсте и редове. Батаљонске колоне (нарочито резерве) одводе се натраг на 300 и више корака и разврћу се; главна резерва изводи се такође натраг.

Решење 3-ћег задатка. Како је непријатељска коњица на даљини пушчаних метака, то ћемо имати доста времена, да се скупимо четних колоне у нападне, да после пређемо у каре и да их истуримо пред батеријску линију на 50 корака. Нападне колоне у нарочитима резервама ближе се онима првима на 200 корака и јошт ближе узимају шахматов положај према њима, а два средња батаљона разврћу се. Види се дакле, да линија нарочитих резерва престаје више то бити, јер цела у боју ступа. Главна резерва ближи се бојним одељењима.

Уопште види се, да услови 2-гог задатка траже танке стројеве а с тим и увеличавање дубине бојнога реда. Услови 3-ћег пак задатка хоћеју са свим нешто противно — маширање војске, умањавање дубине бојнога реда. Да би батаљони нарочитих резерва мање трпили од непријатељске ватре, осим што их одводимо натраг, ваља јошт и да их развијемо. Та се циљ може постићи и другачије, т. ј.

можемо извести чете из нападних колона или их и оставити у њима али их само ваља непрестано мицати да неби сталан нишан непријатељу биле. Ако у решењу 3-ћег задатка изменимо један услов и узмемо н. пр. да коњица изненадно налети на пешадију, тад управљајући се према степену изненадности и према даљини, на којој је примећено ближење коњице, можемо ако доста времена имамо, покупити стрелце, претворити четне колоне у четне каре, помаћи их напред, за закљон батеријској линији, и у исто време дати им ворме степенасте. Батаљони нарочитих резерва, ближе се предњим одељењима, постројавају батаљонске каре и узимају према предњима шахматни распоред. Ако је време кратко, стрелци ваља кругове да построје; исто би могле да учине и четне колоне бојнога одељења. Главна резерва ближи се предњима одељењима и у највише случајева задржава свој стари ред. Ако је бојиште велика равница, а непријатељска главна сила коњица, тад нас он може са свију страна напасти, па дакле ваља и од резерва каре да постројимо; н. пр. ако узмемо, да у резерви имамо бригаду са батеријом, тад ће ворма строја бити елиптична, а између кара топови ће се поставити. Бунапарт се дешавало у Јегипту, да је на овај начин и целе дивизије стројило. У битци код пирамида цела француска војска била је постројена у пет таквих кара, свака из целе дивизије. Каре су биле степенасте са оба крила. Лево крило бојнога реда наслањало се на реку Нил а десно на село. У битци код горе **Тавора** Клебер је постројило своју малу дивизију у две каре, које су се узајамно браниле.

Око њега беше 20.000 турске коњице. Бунапарта, ближећи се њему, постројило је три каре, степенасте са оба крила, и дао им је такав правац, како би заједно са клеберовим карама могле обухватити главну непријатељеву силу. Најпосле код **Ишла** (у Алжиру), маршал Бижо, помичући се у двама равноодстојним колонама, за бој стројило је из Макила батаљона кару и располагао их у обема колонама степенасто из средине, тим је од целог одељења постала пространа ромба а унутра стављао је коњицу, пртљаг и артиљерију.

Задатак 4-ти. Пешачка бригада са батеријом (6 батаљона, 8 топова) изненадно нападне на непријатеља, са свим за бој неприправна. Показати бојни распоред тога одељења.

Решење. Три батаљона у једној линији, са топовским дивизијонима пред растојањима батаљона напашће непријатеља с лица; два ће се упутити на његова крила и најпосле један ће гледати да га одсече од повратнице. Као што је једанпут већ речено, ако непријатељ није за бој спреман, сваки ће строј добар бити, ако се само погоди згодан тренут. Напасти непријатеља са свију страна у томе случају особито је корисно с тога, што ћемо код њега проузроковати нереда, а тим ће изненадношћу више успети. Део један тога одељења ваља да се управи за леђа, како бих ватао оне, који мисле утећи. Ваљало би, да кретање тих одвојених одељења буде тако удешено, како би се она у исто време могла пред непријатељем појавити.

(Наставиће се.)